

שבת זכור: פרזים ומוקפים

פורים הוא חג חריג בכפילותו. אין עוד יום טוב שנחגג מלכתחילה בימים שונים. אין הוא דומה ליום טוב שני של גלויות, הן במהות והן במעשה. בשאר ימים טובים המועד אחד הוא, בכל המקומות, אלא שבגלל אי-ידיעת קביעת החודש, נקבע לחוג יום נוסף, מספק. ואילו בפורים, החג במהותו הוא דו-יומי, י"ד לחוד וט"ו לחוד. גם למעשה ההבדל ברור: שאר ימים טובים נחגגים בכל העולם במועד, ובמקום שהיה בו ספק חוגגים יום נוסף, ואילו בפורים, הפרזים אינם חוגגים ביום של המוקפים, והמוקפים אינם חוגגים ביום של הפרזים.

לכאורה, הסיבה לכפילות ימי הפורים מפורשת במגילה: הפרזים לחמו בי"ג ונחו בי"ד, המוקפים לחמו בי"ד ונחו בט"ו. אולם הדבר אינו פשוט כלל. ראשית, מה הטעם לקבע את ההבחנה הזאת לדורות? בסופו של דבר, כשהושלמה המלחמה בשושן בי"ד, ניתן היה לקבוע את המועד הכללי בט"ו, וצריך נימוק מדוע לשמר את הפורים הראשון ואת ההבחנה בין הפרזים למוקפים לדורות עולם. זאת ועוד, במגילה עצמה כלל לא נאמר במפורש שיש להבחין בימי הפורים בין פרזים למוקפים. מאגרות מרדכי משתמע שקבעו את החג כחג כפול, בשני הימים, לכל היהודים: וַיִּכְתֹּב מְרַדְכֵי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוּשׁ הַקְּרוּבִים וְהַרְחֹקִים: לְקַיֵּם עֲלֵיהֶם לְהַיּוֹת עֲשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה...¹

נמצא, שהנימוק ההיסטורי, אף שהוא מהווה רקע הולם, אינו די כדי להצדיק את חלוקת ימי הפורים בין המקומות, ויש להבין מדוע נצרכו לקבע את ההבחנה בין הפרזים לבין המוקפים לדורות עולם.

עיון במגילה מגלה, שההבדל בין הפרזים למוקפים לא מתמצה רק בימי הלחימה והמנוחה. תחילה יש לשים לב לכך שבמגילה אין מדובר כלל על מוקפים ופרוזים, אלא על היהודים אשר בשושן והיהודים אשר בשאר מדינות המלך. יהודי שושן חוו פורים אחר לחלוטין מיהודי שאר המדינות. סיפור המגילה מספר בעיקר את סיפורם של היהודים אשר בשושן. יהודי שאר המדינות לא השתתפו במשתה אחשוורוש. המשתה הראשון, בן שמונים ומאת יום, נועד רק לשריו ועבדיו של אחשוורוש אשר בכל מדינות המלך, ולא לכל התושבים במדינות המלך. מובן מכך, שיהודי הפזורה לא היו שותפים בו, ולכן גם אין הם נושאים באשמת ההנאה מסעודתו של אותו רשע. לא כן יהודי שושן, הללו השתתפו במשתה השני, משתה שבעת הימים, שנועד לכל העם הנמצאים בשושן הבריה. ככלל, עולה מן המגילה שיהודי שושן היו מעורבים בנעשה בחצר המלוכה ואילו יהודי הפזורה לא היו קשורים כלל למתרחש בארמון המלך. משכך, סביר להניח שיהודי הפזורה לא ידעו דבר על תכני החצר. יום אחד, קיבלו במפתיע את אגרות המלך המורות להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים. מבחינתם זו היתה גזרה חסרת-פשר, ותגובתם לגזרה היתה כתגובתם של יהודים לגזרות מלכות הרשעה בכל הגלויות ובכל הדורות: "ובכל מדינה ומדינה, מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע, אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד, שק ואפר יוצע לרבים". היהודים מתאבלים, צמים ומתפללים, והישועה ב"ה מגיעה: לא עובר זמן רב, ומגיעות אגרות שניות

¹ אסתר ט, יט-כג

המורות ליהודים להתגונן ביום הזה, לעמוד על נפשם. והם אכן עושים זאת, בהצלחה מרובה. בעיניהם פשוט וברור כי התפילות הועילו, הקדוש ברוך הוא הושיעם, ולכן קבעו יום הודיה ושמחה על הנס.

היהודים אשר בשושן חוו מציאות שונה לגמרי. הם הכירו את תככי החצר, ידעו היטב מה טיבה של הגזרה, הם ידעו על עלייתו של המן והכירו את דמותו. הם הבינו את הסכנה בכך שמרדכי לא כרע לפני המן, וידעו היטב שהגזרה נולדה כאשר המן כעס על מרדכי שלא כרע ולא השתחוה לו, ופיתה את אחשוורוש להנקם ביהודים. כשיהודי שושן שמעו את דבר הגזרה, הם הגיבו אחרת משאר היהודים אשר במדינות המלך: "והעיר שושן נבוכה". לא צער ואבלות וכבי ומספד, אלא מבוכה. השושניים ניגשו לפעול, מרדכי זימן את אסתר לשליחות שתדלנית אצל המלך. נפתח מאבק פוליטי מתוחכם בין הסיעה הפרו-מרדכי ואסתרית כנגד הסיעה ההמני-ממוכנית. לאחר הצלחת התחבולות של מרדכי ואסתר, חל מהפך שלטוני. מרדכי השתלט על בית המן, ומרום מעמדו החדש הפך את הגזרות. מובן, שגם יהודי שושן היו יהודים יראי שמים, וגם הם הקדימו למהלכים הפוליטיים שלהם שלשה ימי צום ותענית, אולם אלו לא חוללו נס על-טבעי ובלתי מוסבר, הם נועדו להשיג סיעתא דשמיא למהלכים הארציים לחלוטין שניהלו מרדכי ואסתר בחצר המלך.

הפער בין יהודי שושן ליהודי שאר המדינות דומה לפער שקיים בין תושבי עיר הבירה לתושבי הפרובינציה בכל המדינות. עתיקות כחדשות. תושבי הבירה הם אזרחים מתוחכמים יותר ומקושרים היטב, הם בקיאים ברזי הפוליטיקה ותהפוכות השלטון, ואף יש להם השפעה על המתרחש במסדרונות השלטון. יתר על כן, לעתים קרובות הם גרים בעיר הבירה דווקא מפני הסיבה הזאת, כאשר הם קשורים למנגנוני השלטון ועובדים בשירות הציבורי המרכזי. לא כן תושבי הפריפריה. לכן, תושבי הפריפריה מבינים את פורים אחרת לגמרי מן השושניים. היהודים הפרוים, הפריפריים, הם יהודים תמימים. ככלל הדורות שאחריהם, השליט הנכרי גזר עליהם גזירות, הם צמו והתענו, הקב"ה שמע את שוועתם והושיעם. יתכן שבשלב מאוחר יותר, כאשר האיש מרדכי כבר היה גדול בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות, נודע להם חלקו במפעל ההצלה, וכשהגיעו אגרות הפורים, שהיו אגרות פנים-יהודיות, הם שמחו לשמוע את סיפורי ההצלחה החצרניים של מרדכי ולקבל את תקנת החכמים לחגוג את ההצלה הנסית. לא כן היהודים השושניים. היהודים הללו עקבו מקרוב אחר מהלך העניינים, מבחינתם ההשגחה הא-להית היתה פחות גלויה: לפנייהם נפרסה הרשת הסבוכה של עלילות ארמון אחשוורוש, והם ידעו לייחס את ההצלה לדיפלומטיה המתוחכמת של מרדכי ואסתר. יהודי הבירה גם הם יהודים כשרים, גם הם צמו לקראת כניסתה של אסתר לבית המלך, בית הכנסת אינו זר להם, ובכל זאת, מבחינתם הנס נסתר: הטבע האנושי, החברתי והמדיני, משמש להם כהסבר נגלה וטבעי למאורעות. לפיכך, יש מקום לשני חגי פורים, מכיון שחוגגים בהם דברים שונים. הפורים הפרוי הוא פורים של יהודים תמימים שניצלו בנס מגזרת השלטון הרשע, וחוגגים את נס ההצלה ואת העובדה שהקב"ה עומד עלינו בכל דור ודור להצילנו מיד אויבינו, ואילו הפורים השושני הוא פורים של יהודים מתוחכמים, שיודעים להצביע על ההשגחה הנסתרת המניעה את גלגלי ההיסטוריה, בכל דור ודור ובכל שעה ושעה.

כל מה שנאמר עד כאן מתאר את פשוטו של מקרא, לפיו ההבדל הוא בין תושבי שאר המדינות לתושבי שושן. בעולם ההלכה, חל שינוי משמעותי בהבחנה בין פרוים למוקפים: במשנה הורחב ההיקף של חגיגות חמשה עשר. תחילה הורחב לכל הערים בעולם שהיו מוקפות חומה בימי אחשוורוש, ולאחר מכן, כדי להכיל את ירושלים ולכבודה של ארץ ישראל, הוכללו גם כל הערים שהיו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון. בסופו של דבר, המציאות ההלכתית היא שרק ירושלים היא עיר "מוקפת חומה" שמחויבת בט"ו בלבד, כל שאר הערים שיש להן חומה עתיקה ואפילו עדות היסטורית מבוססת לכך – נחשבות לערים מסופקות ולא זכו למעמדה של

ירושלים. למעשה, כפי שמרומז במקומות רבים במקורות חז"ל ומפורש בהרחבה בספרי הגות וחסידות, ירושלים החליפה את שושן. ובמקום המעלה של עיר הבירה הנכרית, מוקד ההתחככות עם השלטון הזר, לטוב ולמוטב, הועמדה ירושלים עיר הקודש, מוקד עבודת ה'. שושן פורים נהיה לפורים של ירושלים.

משכך, חל שינוי גם במהות ההבחנה בין פורים של י"ד לפורים של ט"ו. במגילה נראה שעיקרו של ההבדל הוא בין טיפוס הפורים של היהודי הפרוביציאלי, הכפרי והעממי, לבין טיפוס הפורים של היהודי המתוחכם והמקושר, בן עיר הבירה. הלכה למעשה ההבדל הוא כמעט הפוך: י"ד הוא פורים הפרוז, הגלותי, שנחגג בכל מקום שבו מתחככים יהודים עם אומות העולם, נחשפים לאיום החמרי ולאיום התרבותי, נאלצים להתמודד עם כל האתגרים שמציבה הגלות בפני יהודים, ולהודות על נס ההצלה מפני הסכנות שבקיום בגולה. ט"ו הוא פורים של ירושלים עיר הקודש. הוא המקום המוקף בחומות חמריות ורוחניות של קדושה. מוגן מפני השפעות הנכריות, מפני חשש הטמיעה, מפני הצורך להשתדל אצל הגויים ולעסוק בתככי החצר שלהם. פורים של ט"ו המתוקן נועד לכבודה של ירושלים, ומצביע על הפתרון האמיתי של בעיות הפורים, הפתרון לצרותיהם של יהודי הגולה, שנותרים תמיד עבדי אחשוורוש. התקנה השלמה והמנוחה הגמורה מאויביהם תושג רק בבנין ירושלים, בקבוץ בניה לתוכה, ובתקומת מלכות ישראל.